

притаманних епосі. Незалежно від власних бажань, приречений поширювати їх на минувшину (або джерело) і тим самим реконструювати її (його), фактично підмінюючи “минуле сучасним” (Підозру щодо такого гріха-пастки Н. Яковенко справедливо не знімає навіть із герменевтичних аналізів) [12, 242]. Отож, основне поле для маневру думки, слова й діла напевне в тому, робить історик (суб’єкт пізнання) це свідомо, цілеспрямовано чи несвідомо, мимоволі. Власне прояснення співвідношення усвідомленого й латентного дає підґрунтя для визначення фахового рівня служителя Клію. Кажучи інакше, щоразу пропонована реконструкція (конструкція) має не тільки спиратися на факти, а й бути позбавленою внутрішніх методологічних суперечностей, зазвичай надто переконливо представлених “мало помітним” світоглядом історика.

Література:

1. Ле Гофф Ж. Середньовічна уява / Пер. з фран. - Львів, 2007. - 350 с.
2. Жидков В.С., Соколов К.Б. Десять веков российской ментальности: картина мира и власть. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. – 640 с.
3. Бойченко І.В. Філософія історії: Підручник. – К.: Знання, КОО, 2000. – 723 с.
4. Самойлов Э.В. Фюреры. Общая теория фашизма. – У 2-х кн. – Обнинск: Принтер, 1992. – Кн.1. – 108 с.; Кн.2. – 218 с.
5. Ленін В.І. Повне зібрання творів (далі – ПЗТ). – Т. 4. – К.: Політ. літ-ра України, 1969. – 544 с.
6. Ленін В.І. ПЗТ. – Т. 2. – К.: Політ. літ-ра України, 1969. – 648 с.
7. Иванов В.В. Методология исторической науки: Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности “История”. – Москва: Высшая школа, 1985. – 168 с.
8. Ленін В.І. ПЗТ. – Т. 23. – К.: Політ. літ-ра України, 1972. – 578 с.
9. Шкода В. Той, що стоїть осібно // <http://www.day.kiev.ua/69837/> (на 22.12.2007 р.)
10. Культурологія. Порус В.Н. Кун Томас Сэмюэл // <http://psylib.org.ua/books> (на 22.12.2007 р.)
11. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. – Т. 2 / Пер. з англ. О. Буценка. – К., 1994. – 494 с.
12. Яковенко Н. Вступ до історії. – К.: Критика, 2007. – 376 с.

*Надійшла до редколегії 01. 04. 2008 р.
Затверджена до друку 23. 06. 2008 р.*

УДК 930.2

Б.Д. Черномаз

МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРІЇ І ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ВАРІАНТУ ЇЇ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ

***Анотація.** Подано короткий опис сучасного рівня розвитку методології історії у Західній Європі й Україні. Звернуто увагу на різницю рівня наукового опрацювання цієї проблематики у регіональному співставленні. Аргументи автора подаються в контексті з’ясування впливу на формування методологічних принципів суміжних наук, якщо їх використовувати в синтезі з історією.*

***Аннотация.** Дан краткий анализ современного уровня развития методологии истории в Западной Европе и Украине. Обращается внимание на разницу уровня научной разработки этой проблематики в региональном контексте. Аргументы автора даются в контексте изучения влияния на формирование методологических принципов смежных дисциплин, если их использовать в синтезе с историей.*

***Summary.** A brief description of current development level of the methodology of the history as a sub-branch of historical science in Ukraine was given in the suggested paper. The development of some methodological principles of Ukrainian historical science in the period which followed the proclamation of Ukraine’s independence was analyzed. The author’s arguments were presented in the context of the comparison of contemporary achievements in the development of Ukrainian historical science with the development level of the historical science in Western European countries.*

Якщо вести мову про сучасний ступінь наукового опрацювання теми методології в українських історичних дослідженнях, то варто зазначити, що в підручниках з організації та методики науково-дослідницької діяльності, як правило, не висвітлено вплив на формування

сучасних теоретичних методологічних принципів школи “Анналів” [1, 54-73]. Лише у 2007 р. опубліковано книгу(посібник), в якій на високому рівні подано опис етапів еволюції історичної науки і практичний внесок історичних шкіл та історіософських трактувань у розвиток історичних досліджень в Україні [2].

Автор розвідки ставить за мету з’ясувати, які саме зміни відбулися в розвитку методології історії і наскільки вони впливають на “обличчя” сучасних українських історичних досліджень. Потреба такого з’ясування назріла, бо первинне кількісне накопичення історіографічного матеріалу за роки державної незалежності України дає можливість дослідникам осмислювати здобуті успіхи і вдосконалювати теоретичні аспекти своїх пошуків.

Зробимо деякі пояснення щодо вживаного на початку статті словосполучення “нові методологічні принципи”. У читача цілком логічно може виникнути запитання – а що собою являють т. зв. “старі” й чим вони, власне кажучи, відрізняються від “нових”?

Почнемо зі спроби визначення особливостей “старих” (чи “традиційних”) принципів. У їхню основу було покладено позитивізм епохи Просвітництва та ідеї раціоналізму, сформульовані одним із основоположників “позитивної” філософії Огюстом Контом. Появі “позитивізму” сприяло популярне на той час гегелівське розуміння історичних процесів, яке давало можливість збагатити історичну науку двома ідеями – ідеєю єдності всесвітньої історії й ідеєю прогресу. На розвиток історичної науки, а отже, політичної думки (звідси на формування методології) мали безперечний вплив визначні постаті європейської науки. Зокрема І.В.Ф. Гегель, а також “романтичні історики” Й.Г. Гердер, Дж. Віко та ін. Ці автори у своїх, по суті позитивістських методологічних принципах, відобразили тогочасні тенденції розвитку історії.

На початку ХХ ст. європейські “традиційні” історики розширили успіхи, досягнуті завдяки використанню правил і принципів історизму та об’єктивізму. Виникли нові теорії, які базувалися на критиці “Концепції всесвітньої історії” Гегеля (О. Шпенглер, А. Тойнбі).

В історичних наукових дослідженнях “традиційних” істориків переважав збір фактів на основі джерельного матеріалу, яких “розміщували” в історичний аналіз. Так формували структуру історичного дослідження. Основою методологічних принципів тодішніх студій були історизм та об’єктивізм. Відповідно методи – порівняльно-історичний, аналітичний, хронологічний, ретроспективний.

У 1929 р. на Заході з’являється нова школа істориків – т. зв. школа “Анналів” (започаткована навколо журналу “Аннали соціальної та економічної історії”, що видавався вихованцями Гарвардського університету Люсьєном Февром і Марком Блоком) [3, 15]. Власне рік появи школи “нових істориків” і виправдано вважати тим водорозділом, який визначає межу між “традиційними” і “новими” істориками. Ні одна течія історичного мислення ХХ ст. не відіграла такої значної ролі у виробленні нових підходів в історичних дослідженнях, як “Аннали” [4, 15-42].

До появи “нових істориків” вважалося, що опис якоїсь конкретної події може почати, наприклад, англієць, а докінчити – бельгієць. Результат повинен бути один і той же. “Нові історики” категорично це заперечили, бо вважали, що “над кожною людиною тяжіють традиції його народу, світогляд, шкала цінностей, традиції, звичаї тощо”. Будь-яку історичну подію бачить і розцінює по іншому, припустимо, німець і англієць, росіянин і українець [3, 13]. Отож, “нові історики” порушили методи історизму й об’єктивізму, засвідчили потребу синтезу з суміжними науками. Сутність новаторства полягала в застосуванні міждисциплінарного підходу вивчення історії [4, 15-42]. Зрештою “нові історики” залишили людству блискучі приклади такої практики, заодно обґрунтували фундаментальний принцип наукового пізнання минулого.

Цей висновок витікає з усього комплексу історико-теоретичних уявлень фундаторів школи “Анналів”, коли вони ведуть мову про історію як науку, про людину в суспільстві, що повинна пізнавати минуле в сукупності з окремими елементами, які складають цілісну і зрозумілу його картину.

Один із основоположників “Анналів” М. Блок вважав, що здобуті знання про окремі події чи про фрагменти історичного минулого, якщо їх вивчати відособлено, ніколи не приведуть до повного розуміння сутності предмету вивчення [5, 88]. Розширення діапазону досліджень з використанням методів синтезу дисциплін, які стосуються різних аспектів життєдіяльності суціумів і соціальної поведінки людини (і саму людину, як соціальну істоту), суттєво розширило

можливості вивчення історії. З аналізу теоретичного дорібку “нових істориків” в аспекті застосування міждисциплінарного підходу випливає, що його вони вважали “найважливішою справою”.

Приклад використання такого підходу було яскраво продемонстровано у статті Л. Февра “Історія сучасної Росії. За синтез проти “картинної історії”, вперше опублікованій у Парижі в 1933 р. Вона була своєрідною критикою на тритомник групи емігрантських істориків [6, 65]. Л. Февр назвав його “комодною” (“шухлядною”) історією. Він твердив, що у тритомнику все розкладено наче в комоді: в одній шухляді – зовнішня політика; у другій – внутрішня; у третій – сільське господарство і т.д. У тритомнику, пише Л. Февр, рясніють царі, міністри-хабарники й історія Росії, викладена у тритомнику, є радше курсом політичної історії Росії від 1682 р. по 1932 р., а не “Історію Росії”. Історія Росії – це дещо могутніше і більше за “придуркуватих царів, хапуг-міністрів, укази і прикази” [6, 65-66].

Наукова громадськість сприйняла статтю як програму нової історичної школи. У ній ненав’язливо було викладено настанови, як саме потрібно писати історію з використанням міждисциплінарних підходів.

Величезна заслуга “анналістів” у тому, що вони вперше визначили ментальність предметом дослідження. Щодо висвітлення конкретних історичних подій “анналісти” наполягали, що потрібно студіювати не події, а проблеми, бо історичні події можуть розгортатися лише при певних обставинах і є наслідком виникнення тої чи іншої проблеми. Важали, що досліджувати події не можна без урахування всіх супутніх обставин. Тобто подія ніколи не буває поза часом і вивчати треба цілий комплекс проблем, умов, взаємозв’язків.

На думку “нових істориків” історія повинна вивчатися в синтезі з ментальністю, соціальним станом, матеріальним добробутом тощо. Ментальність, згідно трактувань “анналістів”, є універсальна з’єднуюча ланка між соціальною і духовною історією і має особливість стійкості й довготривалої стабільності. Тож досліджувати потрібно масові соціальні процеси у зв’язку з комплексом передумов, які притаманні конкретній історичній події чи періоду. Сучасний стан розвитку української історичної науки вимагає саме такого підходу до осмислення нашої минувшини.

Наступний крок в еволюції історичної науки відбувся після критичного переосмислення методології школи “Анналів”. Критики “нових істориків” пропонують поєднувати історію й соціологію із застосуванням кліометрики (кількісні методи виражені цифрами з області соціології і демографії). Звідси предметом уваги стають конкретні суспільства, структури цих суспільств, групи, взаємодія груп, різні зв’язки всередині суспільства тощо. Знову ж таки, екстраполюючи сказане в контексті сучасного розвитку історії України, варто зазначити, що це лише перші спроби досягнути успіхів з використанням вже набутого досвіду. Наприклад, досліджуючи події пов’язані з діяльністю національно-патріотичного підпілля періоду Другої світової війни, ми досі нічого не сказали про контакти між націоналістичним підпіллям і ідеологічно невизначеним (або з радянським). Були такі контакти чи ні? Якщо були, то що було предметом узгодження, обговорення чи порозуміння? Наскільки важливо нам мати достовірну інформацію про це!

У 1970–1980-ті рр. європейська історична наука поповнилася дослідженнями соціальної психології, культурної та соціальної антропології. Тобто людину в історії почали досліджувати в її зв’язках у малих і великих соціальних групах, включаючи її світогляд, культурні традиції соціуму, ментальність, соціальне поведіння, колективні уявлення, ідеали, стереотипи тощо. Тобто, історична наука ХХ ст. збагатилася результатами від використання міждисциплінарного синтезу.

Дещо пізніше Фернан Бродель переконливо обґрунтував потребу використання міждисциплінарного підходу до вивчення історії. Він зробив спробу визначити ряд наук про людину, які повинні використовувати історики. Це – політична економія, географія, антропологія, дослідження культур і ментальностей, соціологія, міждержавні стосунки. Він твердив, що у кожній науці про людину є свій предмет, свій набір пояснень і кожна наука пропонує цілу систему соціальних явищ, які є субстанцією всіх без виключення наук про людину [7, 11].

Згідно пояснень “анналістів”, історія пов’язана з усіма видами людської діяльності, яка відображається в політиці. За твердженням Раймона Арона, який посилається на Карла фон Кляйзевица, – війна з усіма наслідками (тобто історичними подіями) теж є політика [8, 167].

Для того, щоб показати різницю від методології “старих істориків”, “нові історики” в основу досліджень брали вивчення історії “знизу”, бо, на їхню думку, збагнути її можна лише з погляду соціальних і культурних рухів, традицій, звичаїв, народної культури, мови тощо [3, 36-59]. На відміну від своїх великих попередників, які вважали, що історія повинна базуватися на писемних джерелах – документах, мислили, що лише на основі офіційних документів неможливо відтворити, наприклад, настрої повстанців чи визначити причини повстань. Для цього варто використовувати усну історію, статистику, фольклор, народний епос, історію ментальності тощо [3, 149-193].

Сучасні українські фахівці без теоретичних дискусій, лише на інтуїтивному рівні, й до того ж фрагментарно, використовують методи “нових істориків”. Зокрема й методи “усної історії”. До речі, це чи не єдино можливий спосіб зібрати достовірну інформацію про голодомор 1932–1933 рр. Раніше, в епоху тоталітаризму методи усної історії ніколи не використовувалися для вивчення історичних подій, процесів, явищ, бо з ідеологічних мотивів історичні знання для широких верств населення старанно дозувалися. Існуючий на той час рівень досліджень усної народної творчості та фольклору для дослідників історичних подій був надто бідний. Лише в кінці 1980-х рр. стало можливим публікувати праці, не узгоджуючи їх з органами офіційної влади (хоча доступ до архівів ще був закритий).

Згадавши складнощі, пов’язані з вивченням теми голодомору, ми лише дотично торкнулися проблеми джерел, яка є найважливішою за часів тоталітаризму. У результаті таких особливостей перед українськими істориками постає цілий ряд завдань. Перше окреслимо як *проблему джерел*.

Річ у тому, що досліджуючи історичні події, пов’язані з діяльністю руху опору в роки Другої світової війни, сучасні історики приречені не обмежуватися офіційними архівними документами, позаяк вони відображають офіційну позицію тоталітарної влади, яка прагнула легітимізувати своє панівне становище, не зупиняючись перед ідеологічно мотивованими приписками в документах [9]. Комуністам вдалося шляхом реалізації масового терору схилити до натужного конформізму широкі верстви українського населення, бо це був єдиний для них спосіб фізичного виживання. Отак влада присвоїла собі функції репрезентативної групи суспільства. Аби зрозуміти гостроту проблеми джерел, наведемо кілька різючих суперечностей

У сучасних дослідженнях українських істориків ніде немає аналізу складу учасників руху опору за національною ознакою. Зокрема й радянських партизан. А національний склад радянських партизан, які діяли на території України, за даними одного з чільних керівників боротьби з націоналістичним підпіллям Георгія Саннікова, був таким: росіян – 52,9%, білорусів 33,9%, українців 5,9%, інших національностей 7,3% [16.]. У з’єднаннях С. Ковпака лише в 1944 р. відсоток українців становив біля 30%. Загальний склад Українського штабу партизанського руху складався із 125 працівників. Із них росіян було 60, євреїв – 13, українець – 41 (33%) [11, 104].

Проаналізуємо ще деякі цифри, в достовірності яких не можна сумніватися й які у черговий раз підкреслюють гостроту нез’ясованих проблем. У доповідній записці начальника штабу партизанського руху П. Пономаренка, яку він подав Й. Сталіну, сказано, що станом на 1 листопада 1942 р. загальна чисельність партизан (радянських. – Ч.Б.), які знаходилися на території Білорусії і України, становить 6350 осіб [12, 313].

На основі українських архівних матеріалів можна констатувати те, що для організації радянського підпілля добиралися люди “надійні і перевірені” тобто працівники НКВС і міліції. Дослідник радянського підпілля Анатолій Кентій, посилаючись на архіви, твердить, що “впродовж 18-24 липня 1941 р. було завершено створення 2-х партизанських полків НКВС у складі 10 батальйонів кожний (усього понад 2 тис осіб...)” [11, 35]. Наступним сумнівним твердженням є цифра чисельності радянських партизан станом на 10 серпня 1941 р. Згідно архівних даних, їхня чисельність становила: 66 партизанських загонів, 800 груп допомоги партизанам, загалом 14390 осіб [11, 36].

Вочевидь, без залучення усної історії, історії ментальностей, історії терору як засобу реалізації функціонування влади та мікроісторії, українську історію дослідити неможливо. Принаймні альтернативні (“старі”) підходи тут явно неспроможні наближати нас до “відтворення” історичної правди.

Дедалі частіше сучасним історикам доводиться ступати на нові, незвідані поля. Раз по раз виникає проблема визначення дефініцій, понять тощо. Наприклад, фахівець каже “рух опору під час Другої світової війни на території України” й відразу низка питань: Проти кого й яку мету переслідував? Хто його репрезентант? Росіяни? Українці? Робітники? Селяни? Інтелігенція? Це були добровольці, чи мобілізовані? Опір чинили організовано чи стихійно? Чому організований рух опору українців продовжувався до 1954 р.? Чому останній учасник опору вийшов з підпілля лише 25 серпня 1991 р.? Вочевидь, у таких випадках потрібно залучати суміжні науки. Зокрема й “історію знизу”. Щоправда, при цьому в історика може виникнути ще ряд питань в залежності від контексту. Приміром, чи історія має вивчати світогляд і дії тих, хто позбавлений влади? Чи має відношення історія подій до політики на найнижчому локальному рівні?

Приступивши до проблематики, дослідник зустрічається з *проблемою пояснення*. Кількість відповідей на питання, які виникають, обов’язково призводять до переосмислення дотеперішніх пояснень тої чи іншої історичної події, або системи політичних явищ. Логічно в історика виникає запитання: Хто ж є репрезентантом історії – індивід, група, спільнота? Хто перебуває в конфронтації з політичними, соціальними, культурними, владними чи політичними структурами?

Отже, ми відстоюємо думку, що, враховуючи досвід “нових істориків”, потрібно залучати до історичних досліджень велику кількість суміжних дисциплін, які безумовно збагачують наші знання і вдосконалюють методологію.

Нинішній український варіант використовуваних у підручниках методологічних принципів, сформованих на засадах “історизму” та “об’єктивізму”, прикрашених раціоналізмом епохи Просвітництва, явно застарів. Час вимагає вдосконалення методології історії. Для прикладу візьмемо такий “фрагмент” історичної науки, як історію понять. Німецький історик Райнгард Козеллек твердить: “Без спільних понять не існує суспільства, насамперед єдності дій” [13, 114]. І з цим варто погодитися. Адже, скажімо, є загальновідоме всім поняття “патріотизм” (“патріот”). А тепер поставимо собі таке запитання: у 1944 р. у Гурбеньському лісі відбувся бій між 24 тисячами радянських бійців і 5 тисячами вояків УПА. Хто з них був патріот, а хто – ні? До наших послуг цілий ряд понять, таких як “колабораціонізм”, “васал (васалізм)”, “яничар” тощо, але чи однаково розуміє ці поняття наше суспільство? Мусимо визнати, що поки ні.

Отже, формування методологічних принципів повинне всіляко “охоплювати” синтезу гуманітарних наук, які мають відношення до історії. В нових суспільно-політичних умовах відроджена українська історична наука приречена пройти етапи еволюційного розвитку, зрости й удосконалитися.

Література

1. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Підручник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 217 с. Окремо варто назвати навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів, що побачив світ у Львові 2001 р. Див.: Дюпон-Мельниченко Ж.-Б., Ададуєв В. Французька історіографія ХХ століття. – Львів: Класика, 2001. – 170 с.
2. Яковенко Н. Вступ до історії. – К.: Критика, 2007. – 374 с.
3. Берк П. Вступ. Нова історія її минуле і майбутнє // П. Берк, Д. Шарп, Д. Скотт та ін. / За ред. П. Берка. Нові перспективи історіописання. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 377 с.
4. Сумарокова В.С. Междисциплинарный синтез: прошлое, настоящее, возможные перспективы. – Москва: Логос, 2005.
5. Блок М. Апология истории, или ремесло историка. – Москва: Наука, 1986. – 256 с.
6. Февр Л. Бои за историю. – Москва: Наука, 1991. – 630 с.
7. Бродель Ф. Что такое Франция. Пространство и история. – Москва, 1994. – 134 с.
8. Раймон А. Мир и война між націями. – К.: Юніверс, 2000. – 267 с.
9. Кентий А., Гогун А. Красные партизаны Украины 1941–1944. – К.: УИС, 2006. – 429 с.
10. Санников Г. Большая охота // Разгром вооруженного подполья в Западной Украине. – Москва: ОЛМА-ПРЕС, 2002. – С. 504–510.
11. Кентий А., Лозицький В. Война без пощады і милосердя. Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941–1944). – К. Генеза, 2005.

12. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. – Т.2. – К.: Либідь, 1994. – 413 с.
13. Козеллек Р. Минуле майбутнє. – К.: Дух і літера, 2005. – 214 с.

Надійшла до редколегії 30. 04. 2008 р.
Затверджена до друку 23. 06. 2008 р.

УДК 930.2

В.В. Ігнатенко, О.О. Селіванова

ПРОБЛЕМА ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: АНАЛІЗ ДИСКУСІЙНИХ АСПЕКТІВ

Анотація. У статті здійснено аналіз проблеми етнічної ідентичності в розрізі історичної природи етносу, з'ясування його специфічних параметрів, установлення суб'єктів етнічної ідентичності, способів і цілей етнічної ідентифікації. Автори статті пропонують власну інтерпретацію терміна «етнос» на підставі розгляду його суб'єктивних й об'єктивних рис, найбільш визначальною з яких є самоусвідомлення власної етнічної належності.

Аннотація. В статье осуществлен анализ проблемы этнической идентичности в аспекте исторической природы этноса, выявления его специфических параметров, установления субъектов этнической идентичности, способов и целей этнической идентификации. Авторы статьи предлагают собственную интерпретацию термина «этнос» на основе рассмотрения его субъективных и объективных черт, наиболее значимой из которых является самосознание собственной этнической принадлежности.

Summary. This article focuses on the analysis of the problems of ethnic identity in such aspects: a history of ethnos, the interpretation of specific ethnic parameters, the subjects of ethnic identity, ways and goals of ethnic identify. The authors of the article offers own interpretation of the term «ethnos» on the base of subjective and objective characteristics. They considers awareness of the own ethnic belonging as the main parameter of ethnos.

Проблема визначення етносу є ключовою в різних гуманітарних галузях знань. Термін “етнос” використовується в етнологічній літературі досить давно, однак наукове осмислення його як спеціального поняття для позначення особливої спільноти людей відбулося протягом останніх десятиліть у результаті підвищення уваги до проблем етногенезу, етнічної історії, психології та етнолінгвістики. Попри таку посилену увагу в етнології дотепер не склалося загальноприйнятого тлумачення цього терміна.

У зв'язку з дефініцією етносу розглядається не менш дискусійна та складна проблема етнічної ідентичності, або етнічності як категорії, що визначає наявність відмінних та інтегруючих рис етнічних груп. Термін “етнічність” запозичений із західної етнології, де перевагу у визначенні надано здебільшого специфіці культурних рис групи. Російський етнолог О. Садохін зазначає, що важливу роль у вивченні етнічності відіграли наукові праці норвезького вченого Ф. Барта, який вважав, що ознаки етнічних груп не можна обмежувати лише культурними, бо етнічні групи визначаються характеристиками власного самоусвідомлення. Тобто такими, з якими ідентифікують себе люди або вони ідентифікуються так іншими людьми [1, 79].

На нашу думку, висвітлення проблемі етнічної ідентичності потребує аналізу ряду дискусійних питань, який надасть змогу окреслити сутність етносу.

Перше питання стосується історичної природи етносу як підгрунтя його виникнення та самоусвідомлення. Його аналіз залежить від альтернативи, яку пропонують, з одного боку, примордіалістський (об'єктивістський) підхід до з'ясування походження етнічності, з іншого, інструменталістський і конструктивістський. Згідно з першим підходом етнос є реально існуючою спільнотою, яка має об'єктивне підгрунтя у природі та суспільстві, його представники належать до однієї раси, мають “розширену форму відбору за спорідненістю”, що виражається в певних біологічних механізмах. Етнічність ґрунтується на природному зв'язку людини з групою, детермінованому генетичними й географічними чинниками. Подібні думки були висловлені російським ученим Л. Гумільовим, для якого етнос визначається біологічно та географічно й виникає шляхом отримання єдиного заряду енергії – пасіонарного поштовху.